ISSN: 2645-5145; Political Spatial Planning. 2020;2(2):132-146

Analyzing the Function of Urban Signs in Representing National Identity Case Study: Mural of District 6 of Tehran

ARTICLEINFO

Article Type
Systematic Review

Authors
Ahmadipour, Z., PhD*
Seifi Farzad, H. PhD
Shoaibi,M., PhD
Ganjipour , A., PhD

[1, 2 &3] Geography Department, Department of Political Geography, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran
[4] PhD student in Geography and Urban Planning, Shahid Beheshti University of Tehran

Correspondence*
Address: Geography Department,
Department of Political Geography, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran
Email:
ahmadyz@modares.ac.ir

Article History
Received: 27 December 2020
Accepted: 17 February 2021

ABSTRACT

Urban space is combination of two parts including form and meaning. The signs in the urban space together with its codes form the part of urban space meaning. Signs are the part of the visual media which are presented for the citizens, So the citizens discover code's meaning by decoding of internal concept and are influenced by it. The question is that the signs which are presented to citizens as a visual media what relations they have with national identity elements? Urban signs can have meanings of national identity elements into their codes. It is notable that prominence of some elements and factors rather than others has role in formation, reinforcement and representation of national identity. Therefore in this research an attempt has been made to evaluation of relations between the signs meaning in urban space and elements of national identity factors in the 6th, mural district of Tehran as a case study by using of qualitative analysis and the basics semiotics. The results of this research in the 6th district of Tehran indicated that urban signs are influenced by national identity factors and they have meanings and concepts of it inside themselves. Also prominences of some national identity features rather than other features lead to formation of national identity and also play the important role in reinforcement and representation of national identity by repeating the meanings influenced by national identity.

Keywords: National Identity, Urban Space, sign, mural.

Copyright© 2020, TMU Press. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

تحلیل کارکرد نشانه‌های شهری در بازنمایی هویت‌ملی (مطالعه موردی: نقاشی‌دیواری‌های منطقه ٦ تهران)

زهرا احمدی‌پور* .Ph.D
استاد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس تهران
هادی سیفی فرزاد .Ph.D
دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس تهران
مجتبی شعیبی Ph.D. Student
دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس تهران
علی گنجی پور Ph.D. Student
دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی تهران

چکیده
در شکل‌گیری هویت‌ملی رسانه‌ها نقش مهمی دارند. نشانه‌ها درون فضاهای‌شهری با رمزگانی که درونِ خود دارند قسمتی از محتوای فضای‌شهری را تشکیل می‌دهند؛ نشانه‌ها جزء رسانه‌های تصویری هستند که بر مخاطب عرضه می‌شوند و مخاطب با رمزگشایی محتوای درون آن به معنای آن دست می‌یابد و از آن متاثر می‌شود.. نشانه‌های شهری مورد نقاشی‌های دیواری، با مولفه‌ها و عناصر هویت‌ملی چه ارتباطی می‌توانند داشته باشند؟ نشانه‌های شهری می‌توانند با داشتنِ معناها و محتواهایی از مولفه‌ها و عناصر هویت‌ملی در رمزگان خود و برجستگی برخی از مولفه‌ها و عناصر بر دیگری، در ایجاد، تقویت و بازنمایی هویت‌ملی نقش داشته باشند. به همین منظور دراین پژوهش با روش توصیفی و تحلیلی و با بررسی‌های میدانی و کتاب‌خانه‌ای، با استفاده از مبانی نشانه‌شناسی سعی شده‌است از طریق تحلیل کیفی به بررسی ارتباط بین معنای نشانه‌ها در فضاهای‌شهری منطقه ۶ تهران و عناصر و مولفه‌های هویت‌ملی پرداخته شود. نتیجه این پژوهش بیان داشت که نشانه‌ها، متاثر از مولفه‌ها و عناصر هویت‌ملی، معناها و محتواهایی دراین راستا در درون خود دارند. هم‌چنین با برجسته سازی ویژگی‌هایی از هویت‌ملی نسبت به عناصر دیگر به صورت جهت‌دار به ایجاد هویت‌ملی می‌پردازد و با تکرار معناهای متاثر از هویت‌ملی نقش بارزی در تقویت و بازنمایی هویت‌ملی دارد.

واژگان کلیدی: هویت‌ملی، فضای‌شهری، نشانه‌های شهری، نقاشی‌دیواری

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۰۷
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۲۹
نویسنده مسئول: ahmadyz@modares.ac.ir

مقدمه
"هویت" به‌معنی چه کسی بودن است؛ بدین صورت که یک فرد یا یک گروه انسانی خود را چگونه می‌شناسد و می‌خواهد چگونه بشناساند و یا چگونه شناخته شود. هویت پاسخی به نیاز طبیعی در انسان برای شناساندن خود به یک سلسله عناصر و پدیده‌های فرهنگی، تاریخی و جغرافیایی است [۱]. از هویت در برابر دیگری درکی بوجود می‌آید که "خود" و من، در برابر "دیگری" جای می‌گیرد [۲]. بنابراین هویت مجموعه‌ای از شاخص‌ها و علائم در حوزه مولفه‌های مادی، زیستی، فرهنگی و روانی است که موجب شناسایی فرد از فرد، گروه از گروه یا اهلیتی از اهلیت دیگر و فرهنگی از فرهنگ دیگر می‌شود [۳]. هویت‌ملی نوعی هویت جمعی در سطح ملت می‌باشد و مفهوم اساسی در هویت‌ملی همین "احساس تعلق" به یک ملت می‌باشد، زیرا مردم همواره می‌خواهند بخشی از ملت خودشان باشند و بدان وسیله شناسایی شوند [۴]. در جغرافیای سیاسی بحث درباره مفهوم و ماهیت شاخص‌های تشکیل دهنده ملت یکی از بحث‌های اساسی می‌باشد. از سویی مفهوم ملت در دوره‌های تاریخی مختلف با توجه به شرایط زمانی تعاریف مختلفی را به خود گرفته و از سوی دیگر تحولات تاریخی، ازتعریف در مفهوم و ماهیت شاخص‌های تشکیل دهنده ملت را اجتناب ناپذیرکرده است [۵]. مفهوم هویت‌ملی زاده‌ی عصر جدید می‌باشد که ابتدا در اروپا سر برآورد و آنگاه از اواخر سده‌ی نوزدهم به خاور زمین و سرزمین‌های دیگر راه یافت [۶]. بنابراین اصطلاح هویت‌ملی اصطلاحی نسبتا متأخر است. هویت‌ملی یکی از مهم‌ترین اشکال هویت بوده و در تعریف جوامع و ایجاد مرز بین آنها و دیگران نقش اساسی دارد [۷]. طنین آواها، نشانه‌های تصویری و صوتی و به همین شکل افکار و ایده‌های گوناگون نمی‌تواند به یک آوای مرکزی و چه بسا به یک ایدئولوژی مسلط فرو کاسته شود و اصلا چنین خواستی دیگر مشروعیت و خاصیت خود را از دست داده است [۸]. چنان‌که مک لوهان گفته است، مطبوعات در حکم شکل تاثیر گذار رسانه‌ها سازنده ناسیونالیسم و هویت‌ملی می‌باشد [۹]. رسانه‌ها با بازنمایی‌هایی که ارائه می‌دهند نقش مهمی در هدایت افکار عمومی و شکل‌دهی به باورها و روندهای سیاسی دارند. رسانه‌های جدی و خبری که هر کدام به یکی از گفتمان‌ها، نهادها، قدرت‌ها و گروه‌های اجتماعی گوناگونی گرایش دارند با گزارش و بازنمایی‌های خود علاوه بر مخاطبان بر روندهای سیاسی و اجتماعی نیز به تأثیرگذاری می‌پردازند [۱۰]. جان فیسک رسانه‌ها را به سه گروه یا دسته تقسیم کرده است: نمایشی، تصویری و مکانیک. شهر و نشانه‌های شهری در گروه رسانه‌های تصویری قرار می‌گیرد. "منظر شهری سطح تماس انسان و پدیده شهر است". شهر به مثابه متن از طریق یک واسط ارتباطی به عنوان

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

رسانه‌ای دائمی و در دسترس همگان، همواره خود را به مخاطب عرضه می‌دارد [۱۱]. نشانه‌های شهری به عنوان برقرار کننده ارتباط رسانه‌ای می‌باشد که با مشخصه‌های غنی از نمادهای معنی‌دار آکنده‌اند [۱۲]. نمادهای شهری از جمله عناصر شهری هستندکه بازنمایی‌کننده نیروهای سیاسی- اجتماعی و اقتصادی حاکم بر شهر بوده و به واسطه تغییر این نیروها نیز تغییر می‌کنند [۱۳]. با باور به وجود ساختارهای پنهان و ناآگاه در پس فرآورده‌های فرهنگی و رسانه ای آن است که فهم نحوه عملکرد متون رسانه‌ای و فرهنگی، از طریقِ فهم معانیِ رمزگذاری شده در نظام‌های نشانه‌ای امکان پذیر است. به این معنا که نشانه‌های آشکار متن، به معانی پنهان و نهفته یا ایدئولوژی‌هایی در متن دلالت دارند که کشف آنها با شیوه نشانه‌شناسی امکان پذیر است. نشانه‌شناسی ضمن بررسی و تحلیل نشانه‌ها در متون رسانه ای در قالب گفتار، نوشتار و تصویر و فهم دلالت‌های صریح و ضمنی نشانه‌ها، سعی در کشفِ روابط و ساختارهای پنهان و نهفته‌ای دارد که نشانه‌ها ظواهر و بازنمود آن به‌شمار می‌روند [۱۴]. حال نشانه-های شهری به عنوان رسانه‌های تصویری بر شهروندان عرضه می-شود و با رمزگشایی توسط آنان پیغام را دریافت می‌کنند. به نظر می‌رسد درون رمزگان نشانه‌های شهری معانی از مولفه‌ها و عناصر هویت‌ملی وجود دارد که این پژوهش نقاشی‌های دیواری منطقه ۶ تهران را از این جهت مورد بررسی و تحلیل نشانه‌شناسی قرار داده است.

داده‌ها و روش انجام پژوهش

نظریه‌های جدید در جغرافیای سیاسی پست مدرن و ژئوپلیتیک انتقادی همگام با سایر حوزه‌های علوم اجتماعی، با گذار از پوزیتیویسم و بر پایه یکی از سطوح هرمنیوتیک بویژه روش گفتمانی، شیوه جدیدی را برای مطالعه پدیده‌های جغرافیایی و ژئوپلیتیکی عرضه کرده‌اند. از جمله این نظریه‌ها، نظریه ساخت‌گرا و پساساخت‌گرا می‌باشد که در آن هویت‌های جغرافیایی ممکن است در هر عصری بوسیله‌ی ساختار زبانی و یا گفتمان تعیین شوند. به واسطه همین نظریه‌ها احتمالا موضوعات جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیکی به صورت ضرورت‌های قابل مشاهده تجلی می‌یابند، از نظر پست‌مدرن‌ها در حوزه جغرافیای انسانی و سیاسی نیز نظریه‌ها و تجزیه و تحلیل پدیده‌های جغرافیایی در سایه فراروایت‌ها و گفتمان-های فکری خاص صورت گرفته و بر پایه‌ی آنها واقعیت سازی شده‌است [۱۵]. این پژوهش به دنبال آن است که نشانه‌های شهری با مورد نقاشی‌های دیواری را به عنوان رسانه‌های تصویری که ارتباط غیر کلامی با شهروندان و مخاطبان بر قرار می‌کند، در نظر بگیرد و با طبقه بندی نشانه‌ها در شهر به تحلیل معناهای نهفته در نشانه‌های شهری بپردازد. معنایی که با تجربه شدن و دیده شدن روزمره توسط مخاطبان و شهروندان حس تشخص و تفاوت‌یابی (هویت) را از دیگران برای مخاطب و شهروندان ایجاد می‌کند. با توجه به موضوع پژوهش از دو روش مطالعات اسنادی و روش میدانی استفاده شده‌است. در همین راستا پژوهش توصیفی- تحلیلی است و مولفه‌های هویت‌ملی از قانون اساسی به عنوان میثاق ملی استخراج شده‌است به‌این‌گونه که اقدام به جمع‌آوری اسناد و مدارک مرتبط با موضوع گردیده و در مرحله بعد با تکیه بر داده‌ها و مطالب جمع‌آوری شده به تقسیم‌بندی فضاهای‌شهری و طبقه‌بندی نشانه‌ها دراین فضاها پرداخته شده‌است و نقاشی‌های دیواری منطقه ۶ تهران به عنوان مورد مطالعه بررسی شده‌است و باطبقه‌بندی نشانه‌ها مشاهده میدانی از نشانه‌های شهری و عکس برداری از آن‌ها صورت گرفته است تا با دید و رویکرد نشانه-شناسی به تحلیل رابطه‌ی آن با عناصر و مولفه‌های هویت‌ملی پرداخته شود.

مبانی نظری پژوهش

• هویت و هویت‌ملی

هویت مستلزم درک دو معنای متضاد است؛ دو معنایی که در تقابل‌های دوگانه در مقابل هم قرار می‌گیرند ولی در واقع تکمیل‌کننده یک مفهوم به نام هویت هستند [۱۶]. هویت‌ملی را می‌توان مجموعه‌ی خصایص و ارزش‌های مشترک یک ملت مستقل دانست که افراد ملت نسبت به آنها به یک‌دیگر "احساس تعلق" می‌کنند. هویت‌ملی باعث تمایز یک ملت از ملت دیگر می‌شود و موجبات معرفی آن ملت را فراهم می‌آورد. با اینکه خصوصیات سرزمینی، نژادی، فرهنگی، دینی و غیره در شکل گیری هویت‌ملی تاثیر دارد [۱۷]. هویت‌ملی هر ملتی در درجه نخست، زاییده محیط جغرافیایی آن ملت است [۱۸].

• مولفه‌ها و عناصر هویت‌ملی‌ایرانی

ملت به مردمی اطلاق می‌شود که حد معینی از بلوغ سیاسی را کسب کرده و خود را به دلیل وجود عوامل فرهنگی وحدت بخش: زبان، دین، میراث تاریخی و سنت و عامل جغرافیایی سرزمین مشترک به هم وابسته بدانند هرچند در کنار این عوامل عینی، عوامل ذهنی یعنی آگاهی افراد نسبت به این‌که آنان به یک ملت تعلق داشته و تمایل دارند تا تنها خود بر خود حکومت کنند و نه فردی دیگر، حائز اهمیت فراوانی است [۱۹]. هویت‌ملی‌ایرانی به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی از سه حوزه تمدنی ایرانی، اسلامی و غربی تاثیر پذیرفته است، به همین منظور این پژوهش برآن است تا عناصر و مولفه‌های هویت‌ملی را از قانون اساسی جمهوری‌اسلامی‌ایران که مورد تأیید و رأی اکثریت ایرانیان قرار گرفته است استخراج کند. [۲۰].

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

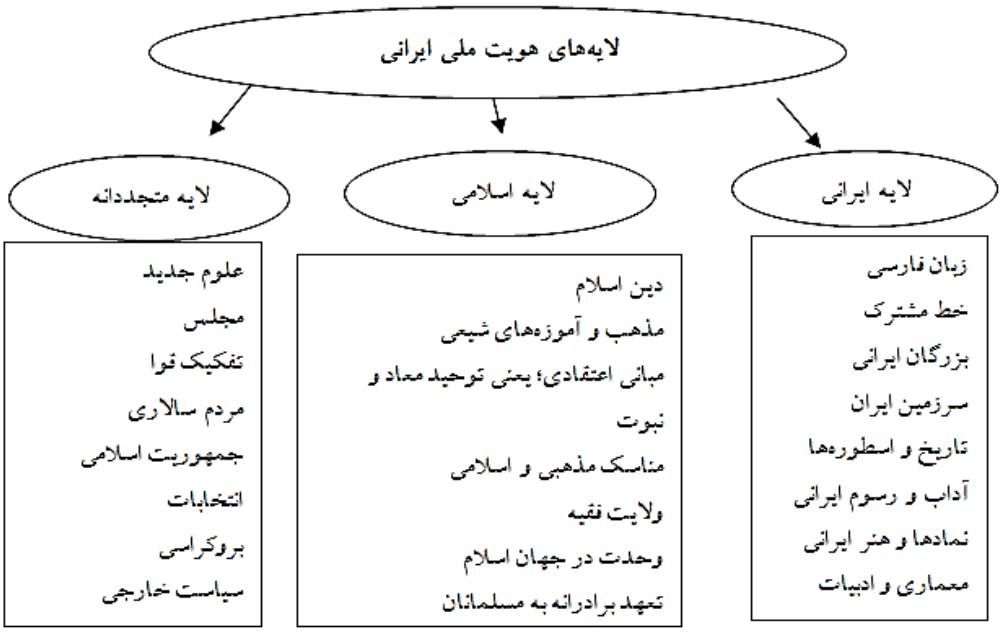

شکل ۱) لایه‌ها و مولفه‌های هویت‌ملی‌ایرانی

منبع: رضایی و جوکار [۲۰]

- **فضاهای‌شهری**

فضا مقوله‌ای بسیار عام است و تمام جهان هستی را پر می‌کند و ما را در تمام طول زندگی احاطه کرده است [۲۱]. و از نظر جغرافیایی قلمرویی است که از ترکیب نظام‌مند ساختارهای مکانی و شبکه‌های ارتباطی مرتبط به وجود آمده است، بنابراین مکان‌ها و فضاها دارای اجزایی هستند که در ارتباط با هم جفت و جور می‌شوند و در چارچوب رابطه نظام‌مند قرار می‌گیرند و قلمرو زندگی و فعالیت انسان‌ها را تشکیل می‌دهند [۲۲]. فضای جغرافیایی عینی و خنثی نیست، بلکه برای مردم بسیار با اهمیت است. به گونه‌ای که فضای جغرافیایی دارای قابلیت و کیفیتی است که در یک وضعیت ملموسی بر انسان تاثیر می‌گذارد، رنگ، عمق، تراکم و استحکام دارد، دارای همنشینی و نمادها است با وجود این‌که امکاناتی را برای تجربه فراهم می‌کند؛ تجربه را هم محدود می‌کند [۲۳]. تقسیم فضاهای‌شهری را می‌توان بر اساس نحوه استفاده از آنها در سه دسته تقسیم بندی کرد: ۱. فضاهای عمومی ۲. فضاهای نیمه خصوصی یا نیمه عمومی ۳. فضاهای خصوصی.

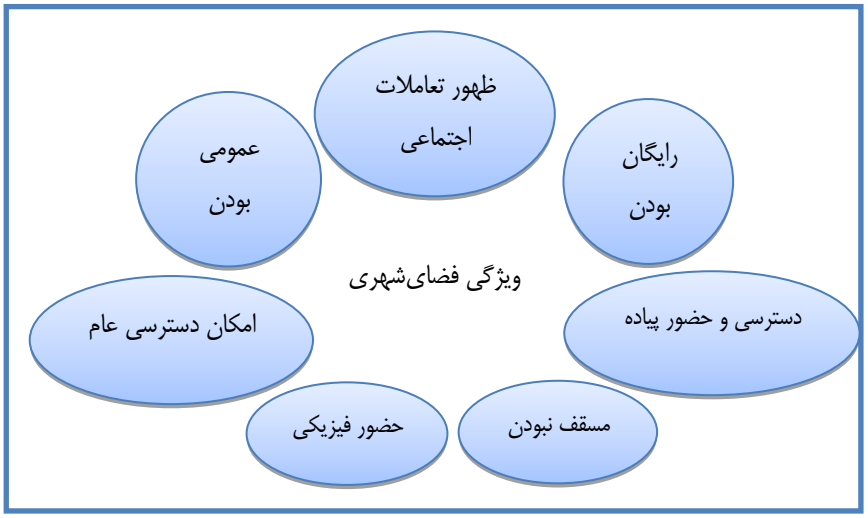

شکل۲) ویژگی‌های مطرح فضای‌شهری

منبع: نقی‌زاده [۲۴]

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

فضاهای‌شهری واجد دو بخش اصلی فرم یا صورت و محتوا یا معنی می‌باشد [۲۵]. ***الف: فرم یا صورت (Form):*** فرم یا صورت، کلیتی است وحدت‌یافته از شاخص‌های کالبدی و غیرکالبدی. جنبه کالبدی فرم شامل رنگ، شکل، جهت، تعادل بصری، ساختار و ... می‌باشد [۲۶]. ***ب: معنی یا محتوا (Meaning):*** لینچ، معنی را خاصیتی از محیط می‌داند که می‌تواند فرد را به دیگر جنبه‌های زندگی مرتبط سازد [۲۷]. عملکردهای اصلی فضاهای‌شهری را می‌توان ظهور وحدت جمعی و اجتماعی، انواع اطلاع رسانی، عملکرد هنری و رفع نیازهای انسانی نام‌برد [۲۴]. احمدی‌پور [۲۸] معتقد است امنیت پایدار شهروندی در فضاهای شهری به عنوان یک مفهوم پیچیده و سیستمی نیازمند توجه به عوامل مختلف و متنوع تاثیرگذار در این مفهوم را دارد که با فضاهای مورد استفاده در شهر در ارتباط بوده و به نوعی شکل دهنده فضاهای شهری نیز می‌باشد.

- **نشانه**

واژه Sign" در لغت به‌معنای نشان، علامت و نماد است؛ واژه "Symbol" هم در لغت به‌معنای نماد، نشانه، دال، نمودگار، نمون، رمز است [۲۹] و در عرف علمی، کد و سمبل نیز برای آن به‌کار می‌رود [۳۰] گذشتگان همواره منابعی غنی از رمزها (نمادها) را در ادبیات خود دربر داشته‌اند و نمادها از ارکان اساطیر کهن است؛ بلکه زبان اسطوره، نماد است [۳۱]. سوسور رابطه میان زبان و جهان خارج را به صورت مثلثی ترسیم می‌کند که دال، مدلول و مصداق سه ضلع آن را شکل می‌دهند [۳۲].

در لغت شناسی نشانه‌ها، نمادها، از نشانه‌هایی از تصویرها یا معناگراها تشکیل شده‌اند که به واسطه معنای مشتق شده از آن به چیزی که دلالت دارد بر می‌گردد [۱۲]. اومبرتو اکو نشانه را چنین توصیف می‌کند: "نشانه، تمامی آن چیزهایی است که بر پایه‌ی قراردادی اجتماعی و از پیش نهاده، چیزی را به جای چیز دیگر معرفی می‌کند" [۳۳]. نشانه استوار است به قراردادی که در غیاب هر چیز موجد تصویری از آن در ذهن ایجاد می‌شود و ارتباط را ممکن می‌سازد. دال همیشه لزوما یک واژه یا تصویر نیست. وجود دود در آسمان نشانه‌ای از آتشی افروخته است و سنگواره‌ای در دست فرد نشانه‌ای از زندگی پایان یافته‌ی جانوری در گذشته‌ی دور؛ آلونکی در یک حلبی‌آباد تصوری از فقر در ذهن می‌آفریند و تصویری از برج ایفل در فیلمی سینمایی، تصویری از شهر پاریس. دود، سنگواره، آلونک و تصویر برج ایفل هر یک نشانه‌ای هستند؛ رابطه‌ای ویژه با مدلول (یا تصویر ذهنی) ایجاد می‌کنند [۳۴].

با این وجود نشانه‌شناسی علمی است که به مطالعه‌ی نظام‌های نشانه‌ای نظیر زبان‌ها، رمزگان‌ها، نظام‌های علامتی و سایر می‌پردازد [۳۵]. بودریار [۳۶] در همین مورد بیان می‌دارد که: فرهنگ معاصر فرهنگ نشانه‌ها است [۳۷]. باید در نظر داشت که معنا تنها برساخته نشانه نیست بلکه از رمزگان نیز بر می‌آید و این رمزگان، ماهیت پنهان متن است که بهترین منزل‌گاه برای پنهان شدن عناصر قدرت محسوب می‌شود [۳۸].

جدول۱) انواع نشانه‌ها، قلمروها و گونه‌ها

انواع نشانه‌ها، قلمرو و گونه‌ها		
نوع	قلمرو	گونه‌ها
صوتی	موسیقی	انواع موسیقی
	صداهای غیر موسیقیایی	انواع اصوات غیر موسیقیایی (طبیعی و غیرطبیعی)
دیداری	تجسمی	آثار حجمی(مجسمه، تندیس و...)
		نقاشی
		گرافیک
		خط
		و...
	فیلم	انواع فیلم
	نوری	نورپردازی‌های لیزر
		تصاویر هولوگرافی
	معماری	انواع معماری

منبع: داور پناه [۳۹]

- **رمزگان در نشانه‌شناسی**

هر اندیشه‌ای تا زمانی که تبدیل به نشانه نشود بی‌معناست و هر

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

نشانه تا زمانی که دریافت نشده باشد، فاقد معناست، اما فقط دریافت کافی نیست، برای فهم یک نشانه باید آن را تعبیر و تفسیر کرد [۴۰]. تعبیر و تفسیر نیز بدون حضور متغیرهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، امری ناممکن است؛ شهر و نشانه‌های شهری از آن‌جا که ماهیتی انسانی دارند، پیوندی ناگسستنی با معیارهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی دارند. به‌همین منظور مفهوم رمز در نشانه‌شناسی بسیار بنیادی است. رمزگان چارچوبی را به وجود می‌آورد که در آن نشانه‌ها معنا می‌یابند. در واقع نمی‌توان چیزی را که در قلمرو رمزگان نیست نشانه نامید. به‌علاوه اگر رابطه دال و مدلول را اختیاری فرض کنیم، آنگاه روشن است که تفسیر معانی مرسوم نشانه‌ها، مستلزم آشنایی با مجموعه‌های مناسبی از قراردادها و هنجارها است. رمزگان، نشانه‌ها را به نظام‌های معنادار تبدیل می‌سازد و بدین ترتیب باعث ایجاد رابطه میان دال و مدلول می‌گردد. تولید و تفسیر متون به وجود رمزگان یا قراردادهای ارتباطی بستگی دارد. بنابراین معنای نشانه به رمزی که در آن قرار گرفته بستگی دارد. قراردادهای رمزگان نشانگر بعد اجتماعی در نشانه شناسی هستند. وقتی نشانه‌شناسان به مطالعه فرآیندهای فرهنگی می‌پردازند یا اشیاء یا کنش‌هایی که برای اعضای گروه‌های فرهنگی معنا دارند به عنوان نشانه برخورد می‌کنند و به دنبال درک نقش‌ها یا قراردادهای تولید معنا در فرهنگ می‌باشند. رمزگان صرفا با قراردادهای ارتباطی برابر نیستند؛ بلکه عبارت از نظام‌هایی رویه-ای از قراردادهای مناسبی هستند که در قلمروهای خاص خود عمل می‌کنند. نشانه‌شناسان به دنبال درک رمزگان و قواعد ضمنی و محدودیت‌هایی هستند که در فرآیند تولید و تفسیر معنای هر رمز وجود دارد [۴۱].

جدول۲) رمزگان‌ها

شاخص‌های عملیاتی رمزگان منطقی	شاخص‌های عملیاتی رمزگان زیباشناسی	شاخص‌های عملیاتی رمزگان اجتماعی
ماهیت: بر اساس نظامی از اصول بدیهی و عینی طرح‌ریزی شده‌اند. تفوق در دلالت‌های ارتباطی انسان با طبیعت. دامنه کاربرد: هماهنگ کردن کنش‌ها، تنظیم حرکات جمعی در افراد جامعه، انتقال اطلاعات و فرمان‌ها، بازنمایی ساختار عینی یک واقعیت پیچیده. انواع رمزگان منطقی: نظام‌های علامتی، قوانین، برنامه‌های آموزشی	ماهیت: غالبا منش شمایلی دارند، با آفرینش همراهند(قدرت آفرینندگی بالا)، نشأت گرفته از تجربه احساسی. تفوق در دلالت‌های ارتباطی انسان با محیط و طبیعت. دامنه کاربرد: انتقال چند وجهی معنا، وحدت پیام و ابژه(خود پیام موضوع است). انواع رمزگان زیبایی شناسی: هنر(نقاشی، سفالگری، مجسمه سازی، ...) ، ادبیات و معماری	ماهیت: فرد توسط نشانه، هویت و تعلق خود را به گروه یا سازمانی مشخص می‌کند، اما در عین حال او هم حامل نشانه است و هم جوهرش آن را نهادینه می‌کند. تفوق در دلالت‌های ارتباطی انسان با انسان. نشأت گرفته از تجربه منطقی و احساسی. دامنه کاربرد: برای سازمان‌بندی جامعه و سازمان دلالتی آن به کار می‌روند. انواع رمزگان اجتماعی: نشانه‌های هویت (نشان‌ها و شاخص‌ها) و ارتباطات اجتماعی که بی شمارند: آیین‌ها، جشن‌ها، مراسم، میثاق‌ها و ...

منبع: ماجدی و زرآبادی [۴۲]

- **نشانه‌های شهری**

نشانه‌های شهری عناصر و اجزایی از محیط‌هایی هستند که به عنوان نقاط کلیدی دراین محیط‌ها موجب به‌یاد ماندن و قابل تشخیص بودن شهرها و قسمت‌های مختلف آن‌ها می‌گردند. این نشانه‌ها در قالب عناصر تک و شاخصی که به طور عمده به صورت طبیعی و یا مصنوعی (ساختمان‌ها، قسمتی از ساختمان‌ها، المان‌های شهری و ...) وجود دارند، وظیفه تسهیل مکان‌یابی و تعیین مسیر برای ساکنین و استفاده‌کنندگان از فضا، هویت‌بخشی و ... را بر عهده دارند. بدین ترتیب این عناصر به عنوان یکی از پنج عامل فیزیکی اصلی تشکیل دهنده سیمای شهر (راه، لبه، حوزه، گره و نشانه)، نقش عمده‌ای را در تامین خوانایی و تشخیص قسمت‌های مختلف شهر دارند [۴۳]. ازآن‌جا که منظر شهری به‌عنوان بخشی ازفضای شهر ازموضوعات مورد توجه ژئوپلیتیک است و درقالب ارتباط قدرت و سیاست با نظام نشانه‌ای شهر و نشانه‌ها و نمادها معنا پیدا می‌کند، لذا نظام نشانه‌ای شهر، نشانه‌ها و نمادها، به طور ظریفی ازعامل‌های قدرت و سیاست متاثر می‌شوند و بعضا دارای معانی خاص در جهت اهداف بازیگران غالب شهری می‌گردند [۴۴].

انواع فضاهای‌شهری و نشانه‌های شهری

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

با توجه به مجموع تعاریف ارائه شده از فضای‌شهری و بیان سه ویژگی اصلی و عمده برای آن، عمومی بودن فضا، باز بودن آن و برقراری تعاملات اجتماعی در فضا بیان شد. با این وصف دسته-ای از فضاهای شهر شامل فضاهای سرپوشیده و عرصه‌های باز خصوصی مانند حیاط خانه‌ها، فضاهای بین بلوک ساختمانی و خیابان‌هایی که فقط به عبور سواره اختصاص یافته و فاقد نقش اجتماعی می‌باشند، از انواع فضاهای‌شهری جدا شده‌اند؛ البته با توجه به شرایط متفاوت در شهرهای مختلف اظهار نظر قطعی دراین خصوص وجود ندارد. ترانسیک در کتاب سه تئوری از فضاهای‌شهری مهمترین فضاهای‌شهری را شبکه خیابان‌ها و میادین ذکر می‌کند [۴۵]. به همین منظور دراین پژوهش به دلیل تاکید مکرر بر خیابان و میدان‌ها به عنوان فضای‌شهری، نشانه-های شهری نقاشی‌دیواری را در خیابان مورد تحلیل قرار داده است.

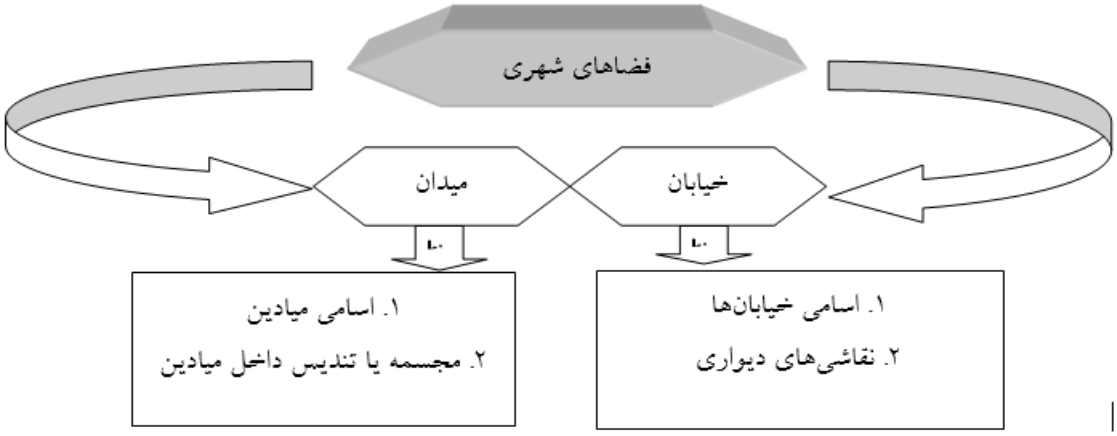

شکل۳) تقسیم بندی فضاهای‌شهری و طبقه بندی نشانه‌های شهری

اسامی خیابان‌ها و میادین جزء نشانه‌های دیداری و صوتی غیرموسیقیایی می‌باشند؛ نقاشی‌های دیواری و مجسمه‌میادین جزء نشانه‌های دیداری می‌باشند. نقاشی‌های دیواری داخل خیابان‌های اصلی منطقه ۶ تهران مد نظر قرار گرفته است. دلیل این انتخاب هم به دلیل مضمون‌های اجتماعی و سیاسی این نقاشی‌های دیواری و هم‌چنین به دلیل قرار گیری در خیابان‌های اصلی بر شهروندان و مخاطبان بیشتری عرضه می‌شوند.

یافته‌های پژوهش

بازنمایی، ایجاد و تقویت هویت‌ملی: بازنمایی یعنی تولید معنا از طریق چارچوب‌های مفهومی و گفتمانی در داخل نشانه‌ها، به ویژه زبان. بازنمایی به لحاظ مفهومی، دارای برد پر دامنه‌ای در مطالعات جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک می‌باشد. بنابراین بازنمایی را می‌توان در دو جنبه مثبت (به طور مثال، نقش آن در بازسازی هویت قومی در برابر امپریالیسم فرهنگی و منفی (مبتنی بر ریاکاری و قلب حقایق در خدمت به سلطه و قدرت) مورد توجه و مطالعه قرار داد. دراین میان مفهوم هویت‌ملی نیز توسط قدرت-هایی که متن شهری را تدوین می‌کنند به صورت معنا و محتوا درون نشانه‌های شهری قرار می‌گیرند. بنابراین بازنمایی هویت-ملی عبارت است از ایجاد هویت‌ملی از طریق طراحی و گنجاندن مولفه‌های هویت‌ملی به‌صورت معنا و محتوا در درون متن (زبان، نشانه‌ها و ...) و تقویت هویت‌ملی از طریق تکرار عرضه‌ی آن بر مخاطب و برجسته سازی مولفه‌ها و عناصری نسبت به مولفه‌ها و عناصر دیگر می‌باشد. همانطور که بیان شد مولفه‌های هویتی در دو گروه اصلیِ فرم (کالبد) و محتوا (معنا) قابل طبقه‌بندی هستند. مانند وجود مسجد در یک خیابان که نشان دهنده دین و مذهب شهروندان به عنوان عناصر اصلی هویتی می‌باشد و یا نوع پوشش و روابط اجتماعی مشاهده شده در فضای‌شهری و حتی صدای اذان هم همین نقش را ایفا کرده و چنین محتوایی را داراست. اصلی‌ترین عامل دوام و بقای یک ملت وجود وحدت در آحاد آن‌هاست. بدیهی است که زمینه‌ها و عواملی در ظهور و تقویت این وحدت ایفای نقش دارند (رسانه‌های تصویری، ادبیات، تاریخ، جغرافیا، تبلیغات، کتب، حاکمین و...)، که یکی از اصلی‌ترین آن‌ها اتفاقاتی است که در فضاهای‌شهری می‌افتد و نشانه‌هایی است که تداعی کننده و بیانگر هویت جمعی(ملی) و وحدتِ حاصل از آن بوده است. چنان‌چه که به دلیل ویژگی‌هایی که از فضای‌شهری مطرح شد نمایش نشانه‌های مرتبط با هویت‌ملی و اتفاقاتی که در درون این فضا جریان دارد به دلیل عمومیت و اجتماعی بودنش از کارکردهای شهر در ارتباط با شهروند است. کارکردی که شهر برای انجام آن نیاز به ابزارهایی از جمله نشانه‌های شهری دارد تا در درون متن شهری به صورت یک رسانه خود را بر مخاطب (شهروند) عرضه کند.

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

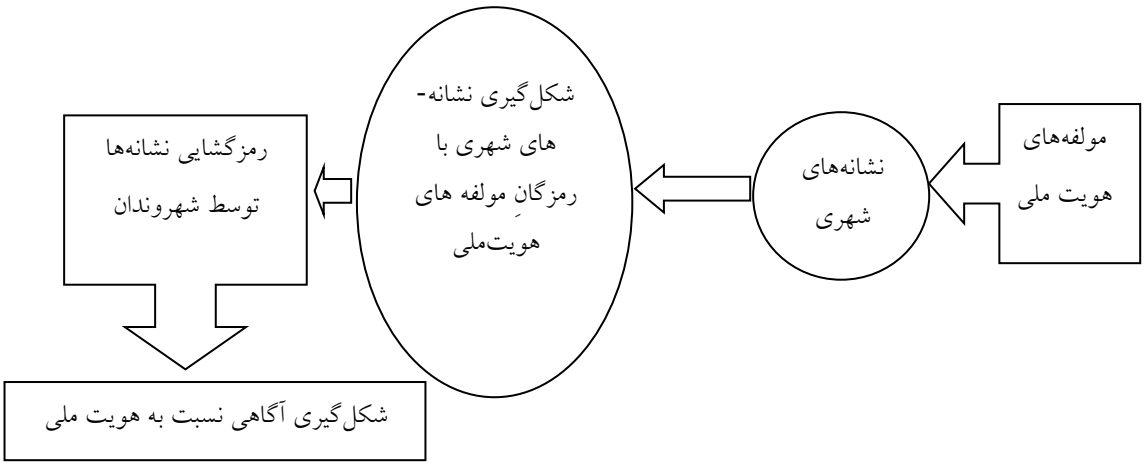

شکل٤) رابطه عناصر و مولفه‌های هویت‌ملی و نشانه‌های شهری در شکل‌گیری آگاهی شهروندان در مورد هویت

به عبارتی شهر به عنوان یک پدیده با استفاده از امکانات فضای‌شهری پیام‌هایی را به شهروندان ارائه می‌کند که این پیام‌ها در زمینه‌های گوناگون از جمله القای معنایِ (محتوا) اتحاد در سطح ملی برای شهروندان می‌باشد. این وظیفه یا به عبارتی کنش شهر با متن بودگی شهر و ویژگی پیوستگی و انسجام فضای‌شهری راحت‌تر ارائه می‌شود و تاثیر خود را بر شهروندان از طریق خوانایی و کشف معنای متن شهری توسط شهروندان می‌گذارد.

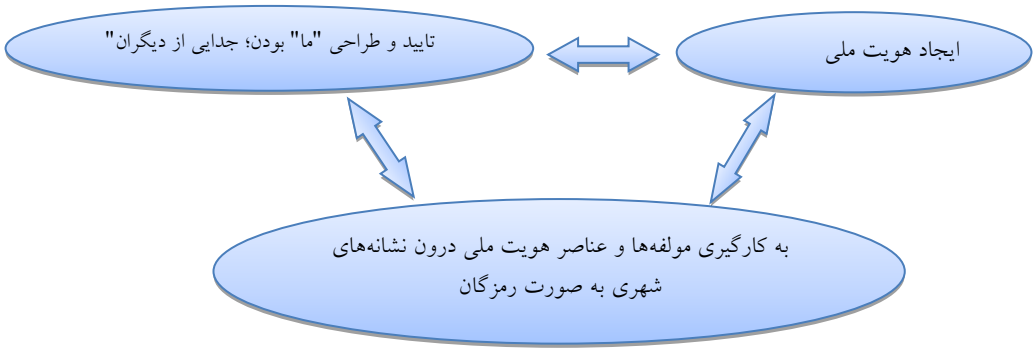

شکل٥) چرخه مفهومی ایجاد هویت‌ملی در فضای شهر و در درون نشانه‌های شهری

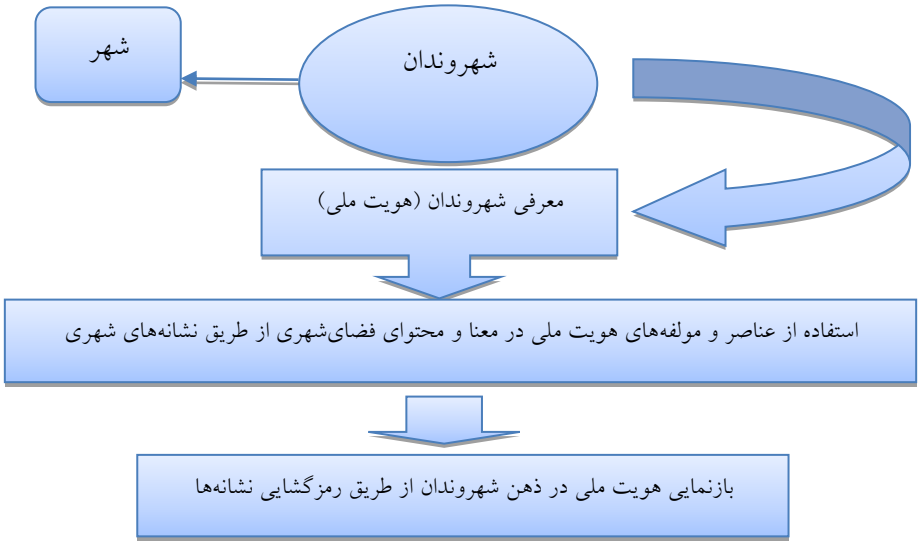

شکل٦) رابطه عناصر و مولفه‌های هویت‌ملی و نشانه‌های شهری

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

بازنمایی هویت‌ملی در نقاشی‌های‌دیواری منطقه ٦ تهران از دید نشانه‌شناسی

مضامین کل نقاشی‌های‌دیواری منطقه ۶ شامل مضامین تزیینی، دیوارنگاری تصویر شهدا به همراه دیوارنویسی، منظره‌نگاری، پیام‌های مذهبی، حکومتی، آموزشی و تصویر سازی متون ادبی و مضامین فرهنگی می‌باشد. دراین بین تصاویر شهدای‌انقلابی، ترور بعد از انقلاب و شهدای‌جنگ به‌همراه دیوارنویسی بیش‌ترین نقاشی‌های‌دیواری را شامل شد. در دسته دوم نقاشی‌های‌دیواری با پیام‌های‌حکومتی، سیاسی و مذهبی قرار می‌گیرد. لازم به‌توضیح است که بعضی از تصاویر دراین دسته‌بندی دارای هم‌پوشانی است (تصویر۱و۲) به‌طوری‌که تصویر شهدا و پیام‌حکومتی و مذهبی، هر دو را شامل می‌شود.

تصویر ۱) (راست) : نقاشی‌دیواری، میدان هفت تیر، آذرماه ۱۳۹۲

تصویر ۲) (چپ): نقاشی‌دیواری، خیابان ولیعصر تقاطع زرتشت، آذرماه ۱۳۹۲

مأخذ: نگارنده

با توجه به لایه‌ها و مولفه‌های هویت‌ایرانی که از قانون اساسی برداشت شد و هم‌چنین نقاشی‌های دیواری منطقه ۶ از طریق نشانه‌شناسی سوسور و ارتباط میان دال(نقاشی‌دیواری) و مدلول (لایه‌ها و مولفه‌های هویت‌ایرانی) مورد بررسی قرار گرفته‌است که چنین برمی‌آیدکه نقاشی‌های دیواری با مضمون شهدا و دیوار نوشته‌های همراه با تصویر، مضمون و محتوای سیاسی–اجتماعی بیشتری نسبت به نقاشی‌های دیواری تزیینی و کودک دارند. دال مرکزی نقاشی‌های دیواری منطقه ۶ تهران لایه اسلامی هویت‌ملی‌ایرانی است. که دراین بین لایه متجددانه در ردیف دوم و لایه‌ایرانی در ردیف آخر قرار دارند. لازم به ذکر می‌باشد که زبان فارسی و خط مشترک از لایه‌ایرانی هویت‌ملی، تقریبا در همه نقاشی‌های دیواری دیده می‌شود.

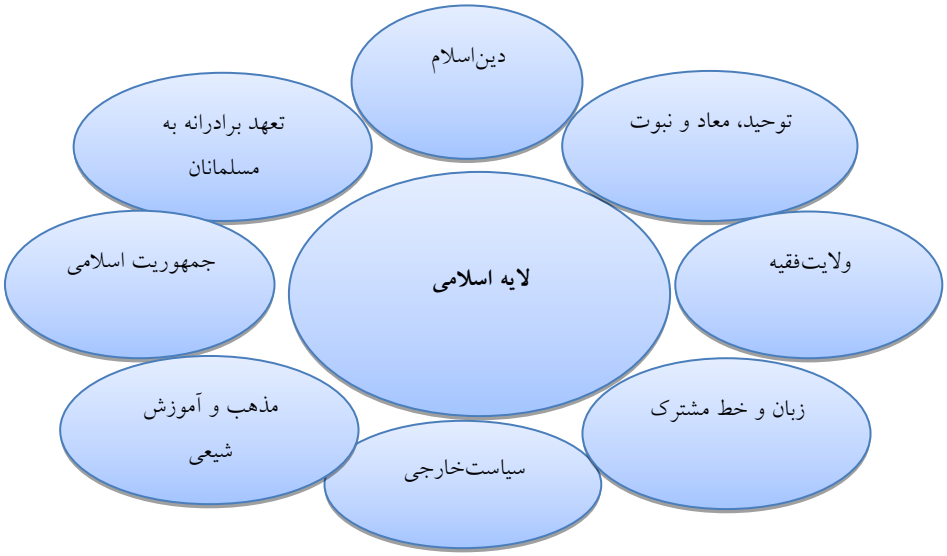

شکل ۷) دال مرکزی نقاشی‌های دیواری منطقه ۶ تهران با توجه به لایه‌ها و مولفه‌های هویت‌ملی‌ایرانی

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

همان‌گونه که از شکل فوق مشخص است، نقاشی‌های دیواری منطقه ۶ تهران با برجسته‌سازی لایه اسلامی هویت‌ملی‌ایرانی و نمایش و بازنمایی لایه‌های متجددانه و ایرانی ضمن تحت تاثیر پذیرفتن از هویت‌ملی بر مخاطب تاثیرگذار بوده است و با آموزش غیرمستقیم هویت‌ملی را ایجاد کرده و نمایش می‌گذارد. در نقاشی‌های‌دیواری به ترتیب مذهب و آموزش شیعی، ولایت‌فقیه، تعهد برادرانه به مسلمانان و مظلومان بیشترین تکرار و تاکید را در لایه اسلامی هویت‌ملی‌ایرانی را داشته‌اند و دراین بین علوم جدید، تفکیک قوا و انتخابات کمترین تکرار و تاکید را در نقاشی‌های دیواری داشته اند که هر سه از لایه‌ی متجددانه هویت‌ملی‌ایرانی می‌باشند.

تصویر۳. (راست): نقاشی‌دیواری، میدان ولیعصر، ابتدای خیابان کریم‌خان زند، آذر ۱۳۹۲ **تصویر٤**- (چپ): نقاشی‌دیواری، خیابان انقلاب، آذر ۱۳۹۲

مأخذ: نگارنده

تصویر۵) (راست): نقاشی‌دیواری، روبروی پل شهیدبهشتی، ابتدای اتوبان مدرس، آذر ۱۳۹۲ **تصویر٦)** (چپ): نقاشی‌دیواری، میدان فلسطین، آذر ۱۳۹۲

مأخذ: نگارنده

آن‌چه که از نقاشی‌های دیواری مشخص است این‌که تصاویر شهدا به همراه دیوارنویسی بیشتر از سایر مضامین در دیوارنگاری‌ها به‌چشم می‌خورد، بیانگر حفظ استقلال و تمامیت ارضی با نفی سلطه‌ی دیگران بر کشور می‌باشد، به‌طوری که شهدای جنگ تحمیلی در راه حفظ استقلال و یکپارچگی کشور (حفظ مرز اروندرود) جان خود را از دست دادند به‌همین منظور تصاویر مربوطه به آنان را می‌توان دال بر سرزمین‌ایران با چارچوب جغرافیایی مشخص و مفاهیم برگرفته از آن دانست (تصویر ۳و۴). در کنار آن واژه و معنای "شهید" خود دال بر اعتقادات و دین مردم سرزمین‌ایران است؛ هم‌چنین تکرار و تجربه‌شدن چنین تصاویری موجب آموزش و نهادینه شدن ارزش‌هایی می‌شود که شهدا به خاطر آن‌ها جان خود را از دست داده‌اند؛ ارزش‌هایی که ضمن پایبند بودن به آن‌ها دلیلی بر تعریف خود و تمایز از دیگران می‌باشد. یا به عبارتی نوعی کسب

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

مشروعیت است از شهروندان برای پیگیری و پایبندی به نظام جمهوری‌اسلامی و اصول سیاست‌خارجی که لایه متجددانه هویت‌ملی‌ایرانی را شامل می‌شود. در نقاشی‌دیواری‌های شهدا همراه با تصاویر، علایم و نشانه‌هایی وجود دارد که حامل مفاهیم و معانی خاصی از فرهنگ ایرانی–اسلامی و نظام جمهوری‌اسلامی و ... می‌باشد. مانندِ تصاویرِ پرندگان در حال پرواز، که خود دال بر استقلال، آزادی و رهایی از سلطه‌ی دیگری می‌باشد که به همراه تصویر شهید نشان از گذشته و بهایی دارد که با خون‌شهدا برای پایبندی به این اصول پرداخته شده‌است؛ هم‌چنین استفاده از رنگ‌های فیروزه‌ای و پرندگان افسانه‌ای نظیر سیمرغ دال بر لایه‌ایرانی هویت‌ملی می‌باشد (تصویر۱ تا ۴) و اصولی که خون شهید به آن مشروعیت می‌بخشد و مفهوم سرزمین‌ایران و دفاع از آن را می‌رساند؛ سرزمینی که قالب جغرافیایی تشکیل مایِ ایرانی در طول تاریخ گذشته است. نمادهای دیگری چون علائم مذهبی شیعه (مثل پرچم، دست، آیه‌ی‌قرآن و ...) در تصاویر شهدا برای پیوند زدن بین شهیدانِ حفظ استقلال و تمامیت ارضی به شهدای صدر اسلام و دوران امامت می‌باشد؛ که ضمن بیان دین و اعتقادات مردم ایران(مذهب شیعه و گذشته سرخ) (تصویر ۳و ۴) می‌تواند نوعی کسب مشروعیت از شهروندان و مخاطبان برای پایبندی به اصول سیاست‌خارجی و نظام جمهوری‌اسلامی باشد؛ زیرا که خود را پیرو راهی معرفی می‌کند که راه بزرگان دین‌اسلام(دین اکثریت مردم) است. که در ادامه موجب تعریف مایی خواهد شد که چنین گذشته، فرهنگ و اعتقاداتی داشته و برای رسیدن به یک آینده مشترک در حرکت است. تصاویرشهدا به همراه دیوارنوشته‌هایی وجود دارد که در آن پیام‌حکومتی و سیاسی آورده شده و دال بر نفی سلطه‌جویی و عدم تعهد در برابر قدرت‌های‌سلطه‌گر (به‌ویژه آمریکا و اسرائیل) می‌باشد که مای ایرانی را دارای چنین اندیشه‌ای بازنمایی می‌کند (تصویر ۵ و ۶). حتی برای رسیدن به‌این منظور از تصویر شهدای لبنان هم استفاده شده، که معنای کلی شهید در مقابل کافران و ظالمان و دفاع از سرزمین‌اسلامی را یادآور می‌شود که خود حتی به نوعی دال بر امت‌واحداسلامی در مقابل سایر امت‌ها و تعهد برادرانه مای ایرانی به مسلمانان می‌باشد (تصویر۵). امت واحد اسلامی که در اصول سیاست‌خارجی جمهوری‌اسلامی‌ایران وجود دارد موجب نفی سلطه و غصب کشورغیراسلامی بر کشوراسلامی می‌شود و هم‌چنین حمایت از کشوری که مورد این تعرض قرار گرفته، که دال بر حمایت از مستضعفان به عنوان اصلی از اصول سیاست‌خارجی می‌باشد. و ایران به عنوان رهبرامت‌اسلامی نقش و وظیفه‌اصلی را در حمایت از مستضعفان‌مسلمان دارد؛ که دال بر لایه‌اسلامی و متجددانه هویت‌ملی‌ایرانی است. یعنی مایِ‌ایرانی مسلمانیم و در عرصه خارجی از برادران‌مسلمان که مورد تعرض غیرخودی (غیرمسلمان) قرارگرفته‌اند حمایت می‌کنیم. نقاشی‌های دیگر هم هم مستقیما دال بر امت‌واحداسلامی و یک مایِ‌کلی‌اسلامی می‌باشند. هویت‌ملی‌ایرانی دراین نقاشی‌ها اسلام را برجسته کرده و قدرت بیشتری را برای تعریف خود در برابر سایر ملل غیر مسلمان به‌آن داده است و مذهب شیعه معرف مایِ‌ایرانی در برابر دگران غیر شیعه می‌باشد. لایه اسلامی نقش اصلی را در بازنمایی، ایجاد و تقویت هویت‌ملی از طریق نقاشی-های دیواری بازی می‌کند و در بیشتر موارد پیونددهنده بین دو لایه‌ایرانی و متجددانه است. به‌عنوان مثال مولفه‌های سیاست‌خارجی و ولایت‌فقیه و بزرگان ایرانی از سه لایه متجددانه، اسلامی و ایرانی در نقاشی‌های دیواری همچون (تصویر۵، ۸ و۹) توسط مؤلفه ولایت‌فقیه در لایه اسلامی بهم پیوند داده می‌شود و ایجاد کننده، تقویت کننده و بازنمای هویت‌ملی‌ایرانی و "مایی" است که معتقد به ولایت‌فقیه، مبارزه با سلطه‌طلبی و نفی‌استکبار قدرت‌های بزرگ و دشمن ایران از جمله آمریکا و اسرائیل که دارای شخصیت‌های ایرانی بزرگی چون رهبرجهان‌اسلام را در سرزمین خود دارد.

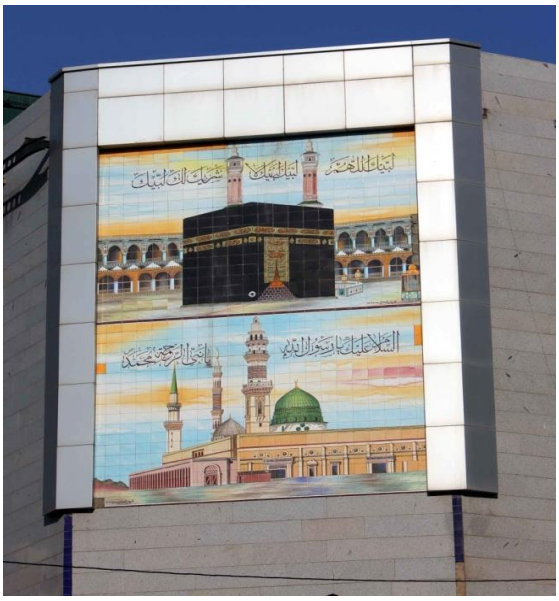

تصویر ۷) نقاشی‌دیواری، خیابان طالقانی، تقاطع مظفر، آذر ۱۳۹۲

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

سایر نقاشی‌های‌دیواری هم که دیوارنوشته ندارند، دارای پیام‌های تصویری می‌باشد که به نوعی سیاسی است. دراکثر پیام‌های موجود در نقاشی‌های دیواری تاکید بر حفظ استقلال و تمامیت‌ارضی ایران (سرزمینِ‌مایِ‌ایرانی)، نفی‌قدرت‌های سلطه‌گر(دیگران‌غیرخودی (به‌ویژه آمریکا و اسرائیل)) برای جلوگیری از نفوذ در سرزمین‌ایران را دارد. ایالات متحده آمریکا به‌عنوان نماینده یا به‌عبارتی اصلی‌ترین قدرت سلطه‌جو در جهان به حساب می‌آید که جمهوری‌اسلامی‌ایران (مایِ‌ایرانی) حاضر نیست تحت هیچ شرایطی با این کشور ارتباط برقرار کند (تصویر۴-۵). استفاده از این نمادها و نشانه‌های مذهبی مخالف با آمریکا را به نوعی مشروعیت بخشیده و اسلام را در مقابل کفر قرار می‌دهد. دراین تصاویر همواره سرزمین‌ایران، حاکمیت اسلامی، آسایش مایِ ایرانی مورد تهدید دیگری نشان داده می‌شود که آمریکا و اسرائیل نماینده آن‌ها هستند (تصاویر۴-۶).

تصویر۸- (راست): نقاشی‌دیواری، میدان هفتم‌تیر،خیابان فردمند، آذر ۱۳۹۲ *مأخذ: نگارنده*

تصویر۹- (چپ): نقاشی‌دیواری، خیابان کریم خان‌زند، روبروی پارک مریم، آذر ۱۳۹۲

تصویر۱۰) نقاشی‌دیواری، خیابان‌طالقانی،سفارت‌سابق‌آمریکا، آذر ۱۳۹۲، *مأخذ: نگارنده*

با توجه به تفسیر نقاشی‌های دیواری، برجستگی لایه اسلامی هویت ملی ایرانی بیشتر از سایر لایه‌هاست و این درصورتی است که بیشتر نقاشی‌های دیواری در شکل‌گیری زنجیره بازنمایی هویت‌ملی‌ایرانی دارای هم‌پوشانی هستند؛ به‌گونه‌ای که گاها هر سه لایه در یک نقاشی به‌نمایش گذاشته می‌شد، مانند (تصویر ۸ و ۹) که سیاست‌خارجی از لایه متجددانه هویت‌ملی‌ایرانی و ولایت‌فقیه از لایه اسلامی هویت‌ملی‌ایرانی و بزرگان ایرانی، زبان و خط مشترک از لایه‌ایرانی به‌نمایش گذاشته‌شده‌است. لازم به‌توضیح است که در چنین نقاشی‌هایی از دید نشانه‌شناسی اولویت برای جهت‌دهی به‌محتوای اصلی نقاشی‌دیواری برجستگی یک معنا در مقابل حاشیه قرار گرفتن معنای دیگر است؛ که در کل مانند یک مجموعه معنای خود را ارائه می‌دهند. درغیر این‌صورت تقریبا در تمام نقاشی-های‌دیواری زبان و خط مشترک دیده می‌شود.

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

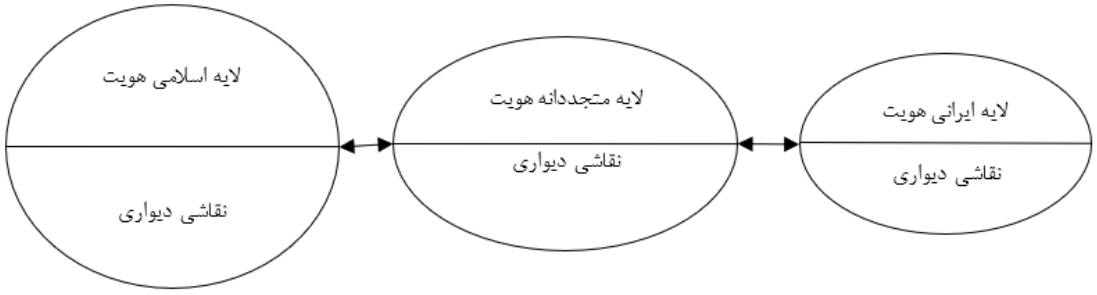

شکل۸) زنجیره بازنمایی و برجستگی هویت‌ملی‌ایرانی از طریق نشانه‌های‌شهری – نقاشی‌دیواری

در شکل فوق زنجیره بازنمایی و برجستگی مولفه‌های هویت‌ملی از طریق نشانه‌های شهری–نقاشی‌های‌دیواری مشخص است. این زنجیره که از الگوی سوسور گرفته‌شده‌است ضمن جدابودن خاصیت هم‌پوشانی و جانشینی هم دارد به‌طوری‌که کاملا جدا از هم نیستند. به‌طوری که در بعضی نقاشی‌های‌دیواری می‌توان هر سه لایه را یافت البته با برجستگی لایه‌ای نسبت به‌لایه دیگر آن را می‌توان شناسایی کرد. با توجه به این که حوزه مطالعه این پژوهش منطقه ۶ تهران بوده است، نوع‌کارکرد، بافت و تراکم‌جمعیت در طول روزِ ناحیه‌های فضای‌شهری بر محتوای نقاشی‌دیواری تاثیرگذار بوده‌است. به‌طوری که در محدوده‌های خیابان‌انقلاب، ولیعصر و هفت‌تیر بیش‌ترین نقاشی‌های‌دیواری با کارکرد سیاسی–اجتماعی وجود دارد. به‌عبارتی بافت تجاری و دانشگاهی این مناطق و تراکم جمعیت زیاد در طول روز موجب مکان‌یابی مناسب برای ایجاد چنین نقاشی‌های‌دیواری شده‌است؛ یعنی نوع کارکرد فضای‌شهری موجب جذب میزان جمعیتی درطول‌روز می‌شود که به‌دلیل اجتماعی و عمومی بودن هنرنقاشی‌دیواری محتوای اجتماعی–سیاسی به‌خود می‌گیرد. هم‌چنین به‌دلیل گذشته‌ی این قسمت از فضای‌شهری – خیابان‌های اصلی تجمعات و اعتراضات قبل انقلاب– و وجود دانشگاه‌تهران به‌عنوان مرکز آموزشی و دانشگاهی در سطح ملی، فضای مناسب برای وجود و ایجاد نقاشی‌های‌دیواری با مضمون‌سیاسی را تشکیل داده‌است. اما در ادامه هرچه به‌محدوده‌های‌مسکونی‌تر مانند امیرآباد و یوسف‌آباد و میدان‌آرژانتین نزدیک‌تر شده نقاشی‌های دیواری بیشتر بارتزیینی و غیرسیاسی و اجتماعی به‌خود می‌گیرند (تصویر۴–۷ و ۴–۸) و دوباره از نزدیک پل شهید بهشتی و ابتدای اتوبان شهید مدرس با تغییر در کارکرد و بافت شهر نقاشی‌های دیواری بار و کارکردسیاسی–اجتماعی به‌خود می‌گیرند.

تصویر ۱۱) تصویر(وسط): نقاشی‌دیواری، یوسف آباد، میدان‌فرهنگ، آذر ۱۳۹۲
تصویر۱۲) (راست): نقاشی‌دیواری، امیرآباد،خیابان فجر یکم، روبروی پارکینگ، آذر ۱۳۹۲
تصویر ۱۳) (چپ): نقاشی‌دیواری، میدان‌آرژانتین، آذر ۱۳۹۲، ***مأخذ: نگارندگان***

نتیجه‌گیری

یکی از کارکردهای مهم رسانه‌ها ایجاد، نمایش و تقویتِ ویژگی‌هایی که معرفِ ملتی خاص باشد می‌باشد، تا هویت‌ملی را شکل دهد.از میانِ رسانه‌های تصویری، می‌توان به نشانه‌های شهری اشاره کرد که در فضای‌شهری بر مخاطب عرضه می‌شوند. نشانه‌ها در فضای‌شهری از طریق رمزگانی ویژه معنا و محتوای‌درونی خود را بر مخاطب عرضه می‌کنند. فضای‌شهری مکانِ‌عرضه‌ی‌نشانه‌هاست، زیراکه با توجه به ویژگی‌های فضای‌شهری (امکان‌دسترسی عام، مسقف نبودن، دسترسی و

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

حضور پیاده، حضورفیزیکی، رایگان بودن، عمومی بودن، ظهورتعاملات اجتماعی) نشانه‌های‌شهری را به‌راحتی در درون (کالبدشهری) قرار می‌دهد و به‌عبارتی موجب تکمیل فضاهای‌شهری می‌شود، که از فرم و محتوا تشکیل شده‌است. نشانه‌ها با رمزگان درون‌شان برایِ مخاطبان خود در درونِفضای‌شهری معنا را می‌آفرینند و این معنا توسط مخاطبان رمزگشایی می‌شود. هویت‌ملی و مولفه‌ها و عناصری که آن را تشکیل داده‌اند، از جمله معناهایی هستند که در درونِنشانه‌های شهری قرار دارند تا ضمن انگیختگی در رمزگان برای رمزگشایی(به‌دلیل آگاهی ابتدایی مخاطبان به‌چه‌کسی بودن خود)، مولفه‌ها و عناصر هویت‌ملی را برای‌مخاطب ایجاد کرده و از طریق بازنمایی آن‌ها را تقویت یا برجسته کنند. به‌عبارتی رمزگان نشانه‌های‌شهری برای آفرینش معنا در فضای‌شهری از مولفه‌ها و عناصرهویت‌ملی تاثیر می‌پذیرد و آن‌ها را درون خود دارند، زیرا که این مولفه‌ها و عناصر خود شامل تاریخ، فرهنگ، سیاست، اجتماع، اقتصاد مردمی است که برای معرفی‌خود از آن استفاده می‌کنند و شهر به‌عنوان نشانی از آن مردم نشانه‌های‌شهری درون خود را متاثر از مولفه‌ها و عناصرهویت‌ملی قرار می‌دهد.

در ادامه شهروندانی که در فضای‌شهری به‌عنوان یک فضای‌جغرافیایی زندگی می‌کنند متاثر از این فضا و آن‌چه‌که بر آن‌ها عرضه می‌کند، درک و فهم خاصی را از جهان واقعی و کیستی خود (هویت) پیدا می‌کنند؛ به همین منظور نشانه‌های شهری با ویژگی رسانه‌گی خود و رمزگان‌هایی با انگیخته‌گی-های متاثر از مولفه‌ها و عناصرهویت‌ملی‌ایرانی، نقش خود را در ایجاد و تقویت‌هویت‌ملی بازی می‌کند. نشانه‌های شهری معناهایی را از طریق رمزگان در درون‌خود قرار می‌دهند که صاحبان قدرت شهری آن را پسندیده باشند و در جهت اهداف آن‌ها باشد، زیرا که به‌جزء نیروی‌مقاومت، این قدرت‌ها توانایی‌نوشتن‌متن شهری را دارند. در تحلیل و بررسی نشانه-های‌شهری –نقاشی‌های‌دیواری– در ارتباط با لایه‌های هویت‌ملی به‌این نتیجه می‌توان رسید که لایه‌اسلامی بیشتر از سایر لایه‌ها (متجددانه و ایرانی) برجسته شده‌است و به‌عبارتی بیشترین معنا و محتوای درون فضای‌شهری به‌صورت عام و نشانه‌های‌شهری به‌صورت خاص را لایه اسلامی‌هویت‌ملی خود قرار می‌دهد.با توجه به‌ویژگی‌های نشانه‌های‌شهری، قرارگیری آن‌ها در فضاهای‌شهری معنا و محتوا را در درون‌فرم تشکیل می‌دهد. بنابراین نیروهایی که قدرتِ ایجاد تغییر و تحول در فضاهای‌شهری را دارند سعی در ایجاد هویت‌ملی‌اسلامی–ایرانی دارند؛ که لایه اسلامی برجسته‌تر از سایر لایه‌ها باشد و با تاکید و تکرار این لایه آن‌را تقویت کنند. به‌عبارتی در پیِ ملت سازی‌دینی–ملی می-باشند. البته از مولفه‌های لایه‌اسلامی مذهب و آموزش‌شیعه، ولایت‌فقیه و دین‌اسلام بیشترین معنی را در نشانه‌های‌شهری داشته‌اند که نشان دهنده این است که این مولفه‌ها بیشتر مورد تاکید صاحبان‌قدرت هستند و متقابلاً مخاطبان و شهروندان در تعریف‌خود به‌عنوان ملتی جدا از ملت دیگر ارزش و حساسیت بیشتری نسبت به‌این مولفه‌ها دارند.

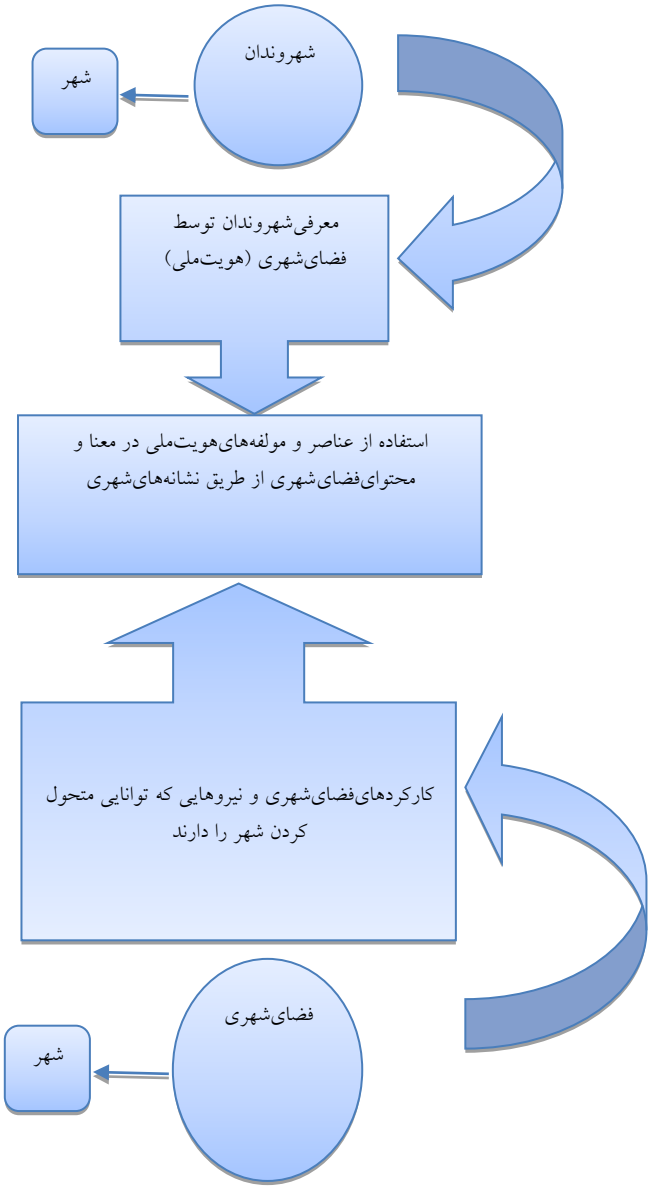

شکل ۹) رابطه عناصر و مولفه‌های هویت‌ملی با نشانه‌های شهری در فضای‌شهری

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]
[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

تشکر و قدردانی: از همه افراد، اعم از مسئولین و محققین، که در توسعه عدالت فضایی در شهر تلاش می‌کنند و همچنین مسئولین محترم نشریه آمایش سیاسی فضا کمال تشکر را داریم.

تاییدیه اخلاقی: نویسندگان به حقوق کپیرایت، مولفین و تحقیقات افراد، متعهد بودهاند و نسبت به آنها تعهد و الزام اخلاقی داشته و دارند.

تعارض منافع: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

سهم نویسندگان: زهرا احمدی‌پور (نویسنده اول)، پژوهشگر اصلی/نگارنده بحث (۳۰٪)، هادی سیفی فرزاد (نویسنده دوم)، نگارنده مقدمه/ پژوهشگر اصلی (۳۰٪)، مجتبی شعیبی (نویسنده سوم)، روش‌شناس/تحلیل و نتیجه گیری (۳۰٪)، علی گنجی‌پور (نویسنده چهارم)، تهیه عکس‌ها و ترجمه مقالات مبانی تظری (۱۰٪).

منابع مالی: مقاله حاضر حامی مالی نداشته است.

منابع

1. Mojtahedzadeh, P. (2017). Political Geography and Geopolitics. Tehran, Iran: Samt.
2. Gorab, N. (2013). Urban Identity. Tehran, Iran: Iran's Municipalities and village administrators.
3. Abolhasani, S. (2009). Components of national identity with a research approach. Politic Quarterly, 1-22.
4. Ghalibaf, M., & pooyandeh, M. (2011). Geographical Explanation of National Identity Basics (Case Study: Iran). National Studies, 12(45), 3-24.
5. Hafeznia, Mohammadreza, Ahmadipour, Zahra, Khojamli, Abdolvahab & Salman Ansarizadeh (2010). Representation of the Concept of Nation in Cyberspace, Geography and Regional Planning, 1-25, 1.
6. Ahmadi, H. (2007). Iran: Identity, Nationality, Ethnicity. Tehran: Humanities Research and Development Institute.
7. Aminian, B. (2007). The Impact of National Identity on Generational Connection. Youth, Culture, and Society Research, 1, 69-83.
8. Ghezelsofla, M. (2009). MEDIA & NATIONAL IDENTITY CONSTRUCT. Politic Quarterly, 39(3), 321-338.
9. McLuhan, M. (2013). Understanding Media: The Extensions of Man. Berkeley, California, United States: Gingko Press.
10. Ahmadipour, Zahra & YunesRashidi (2018). a Geopolitical Analysis: Representation of Spaces of Fear in Cinema, Geopolitics, Volume 14, Issue 50 - Serial Number 50, Summer 2018, 21-55.
11. Saadatfard, A., & Dabiri, M. (2013). The role of landscape architecture in recreating the signs of life and identity in the urban landscape. Tehran Beautification Organization, 1-23.
12. Hay, I. (2019). Qualitative Research Methods in Human Geography. (A. Pourahmad, & M. Eskandari Nodeh, Trans.) Tehran, Tehran, Iran: Samt.
13. Ahmadipour, Zahra, KoogamLi AbdolRahman & Mohammadreza pourJafar (2017). *Geopolitical Analysis of Effective Factors on the Symbolization of Geographical Spaces of Tehran (Case Study: Symbolization of Milad Tower)*, International Quarterly of Geopolitics, 35-66, 13 (46).
14. Mehdizadeh, S. (2012). Media Theories Common Thoughts and Critical Perspectives. Tehran, Iran: Hamshahri.
15. Afzali, R., Rasti, O., Mottaghi, A., & Babaei, R. (2013). A New Approach to Critical Geopolitics. Tehran, Iran: Jahad Daneshgahi Publishing Organization.
16. Mir Moghtadaei, M. (2004). Criteria for Recognizing and Evaluating the Physical Identity of Cities. Honar-ha-ye-Ziba(19), 29-38.
17. Hafeznia, M. (2017). Principals and Concepts of Geopolitics. Mashhad: Papoli.
18. Mojtahedzadeh, P. (2017). Political Geography and Geopolitics. Tehran, Iran: Samt.
19. Mirheydar, D., Rasti, O., & Mirahmadi, F. (2015). The Basic Themes in Political Geography. Tehran, Iran: Samt.
20. Rezaei, S., & Joukar, M. (2010). Recognition of National Identity within the Constitution of the Islamic Republic of Iran. National Studies, 10(4 (40)), 53-88.
21. Habibi, S. (1999). Urban Space, Even Life, and Collective Memories. Soffeh, 9(28), 16-21.
22. Hafeznia, M. (2019). Political Geography of Iran. Tehran, Iran: Samt.
23. Relph, E. (2011). place and placelessness. (J. Tabrizi, Trans.) Tehran: Kavosh.
24. Sattarzadeh, D., Naghizadeh, M., & Farah, H. (2011). Urban Space, a Social Thought. Journal of Environmental Sciences and Technology, 12(4), 173-183.
25. Moulavi, M. (2005). Formal Analysis of Urban Space and its Philosophical Foundations. Honar-Ha-Ye-Ziba, 21(21), 27-34.

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]

26. Pakzad, J. (2019). Urban Space Design Guide. (H. Asadi khansari, Trans.) Tehran, Tehran: Shahidi.
27. Lynch, K. (2017). A Theory of City Form. (S. Bahrainy, Trans.) Tehran, Iran: University of Tehran Press.
28. Ahmadipour (2018). Study the relationship between space and gender justice; Case Study: Region 6 of Tehrn, Political Geography Research, Article 6 , Volume 3, Number 2 - Consecutive Issue 12 , Spring 2017 , pp . 141-162 .
29. Arianpour, M. (2017). English - Persian Dictionary. Tehran, Iran: Jahan Rayaneh.
30. Mohsenian Rad, M. (2017). Communicology. (J. Rasi e Tehrani, Ed.) Tehran, Iran: Soroush.
31. Pirhayati, M. (2009). An Introduction to Myths (Identity, Mysticism, and Culture). Qom, Iran: Sohravardi.
32. Saussure, F. d. (2017). Course in General Linguistics. (K. Safavi, Trans.) Tehran: Hermes.
33. Ahmadi, B. (2019). From Pictorial Signs to the Text: Toward the Semiotics of Visual Communication. Tehran, Iran: Nashre Markaz.
34. Ahmadi, B. (2019). Structure and Interpretation of Text. Tehran, Iran: Nashr-e Markaz.
35. Giro, Pierre (2008). Semiotics, Teranslated by Mohammad Nabavi, Tehran, Aghah.
36. Lynch, K. (2017). The Image of the City. (M. Mozayeni, Trans.) Tehran, Iran: University of Tehran Press.
37. Barthes, R. (2019). Myth Today. (S. Daghighian, Trans.) Tehran, Iran: Nashr-e Markaz.
38. Thwaites, T., Davis, L., & Mules, W. (2002). Introducing Cultural and Media Studies: A Semiotic Approach. London, England: Red Globe Press.
39. Davarpanah, A. (2012). An Introduction to the Management and Application of Symbols and Signs in Urban Space. Tehran: Tehran Beautification Organization.
40. Hoopers. J (1991). Introduction on Sign: Wrritings on Semioticby Charles Snaders Perice. ChapelHill: University of North Carolina Precc, 1-13.
41. Chandler, D. (2018). Semiotics: The Basics. (M. Parsa, Trans.) Tehran, Iran: Soore Mehr.
42. Majedi, H., & Saeedeh Zarabadi, Z. (2010). An Investigation in the Urban Semeiology. Armanshahr Architecture & Urban Development, 3(4), 49-56.
43. Pourjafar, M., & Montazerolhojjah, M. (2009). Landmarks: Definitions, Typology, Site Selection, Planning & Design. Tehran: tahan.
44. Khojamli, Abdolvahab, Ahmadipour, Zahra, Hafeznia, Mohammadreza & Mohammadreza Pourjafar (2016). Geopolitics of Urban Landscape: The Relation between Politics and Power with Urban Symbolization, Political Geography Research, Article 1 , Volume 1, Number 3 , Fall 2016 , Pages 1-28.
45. Davarinezhad, M., & Mahboot, M. (2013). Urban Space Recognition. Tehran, Iran: Tahan.

[Downloaded from psp.modares.ac.ir on 2024-10-12]

[DOR: 20.1001.1.26455145.2020.2.2.1.9]